

גלילות ל ע י ו נ ב ע ר ש ת ה ש ב ר ע
ערוכים בידי נחמה ליבוביץ
יו"ל ע"י מוסד תורה והשכלה למבוגרים ולנער
הסדרות נשי גורמי באמריקה
מהדורה מיוחדת בשביל ההסדרות הצילנית העולמית
המחלקה לחנוך ואיכות תורניים בגולה

ב"ה

בא (תשט"ו)

א, י"ב כ"א - ל"ו

שאלת הכלים

שלוש פעמים נזכרה שאלה זו בספר שמות:
(1) בהכנסת האלה למטה בסנה;
ג כ"ב ואלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלות ושמתם על בניכם ועל בנותיכם;
(2) ב"י למטה לפני מכת בכורות;
א ב"ו דבר נא באזני העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב;
(3) ה' יצא את מצרים
"ב ל"ד-ל"ה: ובני ישראל עשו כדבר משה וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב ושמלות וזה נתן את חן העם בעיני מצרים וישאלו וינצלו את מצרים.
1. וכך קדם רמז לכך בספר בראשית
ט"ו י"ד וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי ואחרי כן יצאו ברכוש גדול.
דעות שונות לחכמינו ולפרשנינו בשאלת כלים זו, בטעמה, בתכליתה, ואלו מקצות דעותיהם.
קדמוניות היהודים ליוסף בן מתתיהו ספר שני י"ד: והמצרים כבדו אותם בסמנות, אלה כלי שימיהו ואלה מתוך ידידות אל שכניהם, שהיו רוחשים להם, והם יצאו וחסריהם בוכים ומתחרטים שנהגו בהם כרסע.
סנהדרין ז"א:... שוב פעם אחת באו בני מצרים לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון. אמרו לו: "הרי הוא אומר (יב לו) 'וזה נתן את חן העם בעיני מצרים וישאילום' - תנו לנו כסף וזהב שנשלחם ממנו" אמר גביהה בן פטיסא לתבטיס: "תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם לפני אלכסנדרוס, אם ינצחוני - אמרו: תהיו שבע בנחתם; ואם אני אנצח אותם - אמרו להם: תורת משה רבכם נצחחכם." נחצו לו רשות והלך ודן עמהם. אמר להם: "מהיכן אתם מביאים ראיה?" אמרו לו: "מן התורה" אמר להם: "אף אני לא אביא לכם ראיה אלא מן התורה, ש' (י"ג מ') 'ומושב בני ישראל אשר ישבו במצרים שלשים שנה וארבע מאות שנה. תנו לי סכר עבולה של שישים רבוא ששיעבותם ומצרים...' אמר להם אלכסנדרוס מוקדון: "החזירו לו תשובה" אמרו לו: "תנה לנו זמן ג' ימים" נתן להם זמן, בדקו ולא מצאו תשובה.
מדרש חמדה ימים (ע"פ ספר תורה ולמה שמות רמ"ג): "ושאלה אשה משכנתה" - למה מצוה זו באמרה לנשים? שכיון שגור ורעה "כל הבן תילוד היאורה תשליכנהו", היו בנות ישראל מתחזות מתכשיטיהן יעבדי פרעה ומסחדות למצרים שלא יגלו, ומשליכין מבניהם לקצו ומניחים מקצו. לכך לא כפל הכתוב לומר: "וישליכו כל הבן", וצוה הקבה: "ושאלה אשה משכנתה" כדי שיחזור הדבר ליסנו, להחזיר להם מה שחננו להם, ואין בזה גנבה. יע אלא החזרת חפץ לבעליו.
ר' יונה הספרדי אבן ג' ב"א: ושאלה אשה משכנתה, כי נתן לה מתנה, וכמוהו (י"א ב') "וישאלו איש מאת רעהו". ואם יטעון טוען ויאמר, כי הלשון הזה אינו במצא במתנה, כי אם בשאלה, נאמר לו כי דברי חנה "השאילתינו לה" (שם א' א' כ"ח) לא יתכן לפרשו ענין "השאלה" כי אם מתנה, כי הבורא ית' לא טאלו, אבל היא התנדבה בנתינתו.
רבנו חננאל: אין "שאלה" זו כ"שאלה" ואמורה בכלים (שם כ"ב י"ג), שהיא שאלה על מתנת להחזיר, אלא שצוה ה' וישאלו שישאלו מהו במתנה והקבה"ו יתן להם חן בעיני המצרים ויתנו להם. ואין זה גנבה דעת שיצוה בה הקבה"ו, חס ושלום. המלאכה ולשויה חוף ותכלית, והלא דין תורה הוא בעבד שעבד את אדוניו שבץ שניט שהוא חייב בהענקה ש' (דברים ט"ו) "וכי תשלחנו חפסי מעמד; לא תשלחנו ויקט הענק תעניק לו מאנך מגרנד ומיקבך. על אחת כמה וכמה המצרים, שהיתה אצלם עבודת ישואל כל מאתים ועשר שנה.
רבנו בחאי בשם רבנו חננאל: חס ושלום שיחזיר הקבה"ו לגרוב דעת הבריות, שישאלו מהם כלי כסף וכלי זהב ולא ישבו להם, אבל לזון ו"שאלה" - שחמן לה כמתנה, שכן מצונו כגדעון (טו פסוק ח') כ"ד) "אשאלה מכם שאלה ותנו לי איש נזם שללו" (ולא היה על מנת להחזיר), וכן מצונו וזהב שבע (מלכים א' ב') "שאלה אחת קטנה אנכי שואל ממתך: יתן את אבישג הסורכמית לאדוניא אחיך" - הרי מתנה שנקראת בלשון שאלה.

רשב"ס ג' כ"ב ושאלה: במתנה גמורה וחלוטה, כמו (תה"ל ב) "שאל ממני ואחנה גויים נחלתך". זהו עיקר פשוטו וחשובה למינים.

נ"א ב' ד"ה ויחלוק: להם מתנה גמורה, כמו (תה"ל ב) "שאל ממני ואחנה גויים נחלתך".

י"ב ל"ו ד"ה נתן את חן העם: להם במתנה כדכתיב "ונתתי את חן העם" ויחלוקם מצרים לישראל, ישראל היו הסואלים ומצרים המסאילים ומחנה היחנה.

חזקוני ג' כ"ב ד"ה לא חלכו ריקס: כי הם יעניקו לכם מג' מינים: כסף, זהב ושמלות, דוגמת הענק עזר (דברים ט"ו) צאן, גרן, יקבן ד"ה ושאלה אשה: במתנה גמורה. י"א ב' ד"ה כלי כסף וכלי זהב: במקום שהניחו ישראל בתיכם ושדותיהם וכליהם (בראשית ט"ז כ"ז) "וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גרן ויאחזו בה".

בנו יעקב חוקר החנ"ך בסוף מאמרו הארוך.

בלבו של בן ישראל היה החסד מצרי קטור בזכרונות מרים ביותר. לא היה בזה מנוס פלא אלו שנה בן ישראל את המצרי כשעבד אבות האומה ואלו חשב לו לזכות חלא לנהוג כנגדו במצוות שנצטוונו על הגר. "הא כיצד? הלמצרי ארשט אהבה, כאשר צויתי לגר" ואהבתם לו כמון? וכי לא נשעבדו אבותינו במצרים? - אבל התורה אומרת: הן חלחו ואחכס סוף סוף כרעים ובמתנות כלי כסף וכלי זהב ונהגו בכס כסם שנצטווים אחת לנהוג בעבד עברי אשר "לא חלחנו ריקס" (דברים ט"ו) ולכן (דברים כ"ג ח') "לא חתעב. מצרי כי גר היית בארצו". ומכיון שאין המצרי מרחיק ראות ולא היה מסאילם עפ"י יזמחו, לכן מצוות ישראל לעודדם לכך ולומר להם: "נעזבכם כרעים, נשאל מאחכס מתנה בשעת פרידה זו".

א.ד. קאסוטו: פירוט על ס' שמות עם' 27: על ענין זה, ענין כלי כסף וכלי זהב ושמלות, הוצעו כמה פרושים שונים... הפרוש הנכון מבחינה אוניקסיכית יוצא, כמו חכבר הצעתי לפני שנים רבות (1923) מחוך השואת פסוקנו לדברים ט"ו י"ג - י"ד על חלוח עבד עברי אחר חנות עבודתו. כחוב כאן: "והיה כי חלכו - לא חלכו ריקס". וכחוב סטו- "וכי חלחנו חפסי מעמר - לא חלחנו ריקס" הענק העניק לו מצאנך ומגנך ומיקבך... העבדים העבריים כבר עבדו את אדוניהם כמספר חסונים, שההשגחה העליונה קבעה מראש. (בראשית ט"ו י"ג) ומחוך כך מגיע להם השחרור, ועם השחרור מגיעה להם הענקת. כך דורש החוק, כלומר: כך דורש הצדק המוחלט, ואע"פ שאין בעולם בית דין שיוכל להכריח את פרעה ואת משרתיו למלאות חובבם, בית דין של מעלה דואג לביצוען של דרישות החוק והצדק ומנהיג לפי כוון זה את מהלך הדברים.

1. הסבר מהי "שאלת המנים" המוזכרת בדברי הרשב"ס שלה עונים המפרשים הנ"ל.
2. הסבר, מה הן החסובות השונות הנחנות לעיל לשאלה זו.
3. סדר את החכמים והמפרשים הנ"ל לקבוצות, לפי חסובותיהם.
4. מה מסומל בדברי רבותינו בגמ' סנהדרין ע"י המשפט שנשפטו מצרים עם ישראל לפני אלכסנדר מוקדון.
5. מהו הסיוע הלשוני שיש להביא לדברי הרשב"ס מן הפסוקים הבאים: יהושע ט"ו י"ח: וחסיחהד לשאול מאת אביה.

מלכים א' ג' כ': שאלה אחת אנכי שואלת מאתך.

ל ע ו מ ח

שמות כ"ב י"ג: וכי יחל איש מעם רעהו ונחבר או חת...

חלם יחלם.

5. להם מה נעזרים גם רבנו חננאל וגם החוקר בנו יעקב במסוק מחוך דברים ט"ו?

6. מה החידוש בדברי חזקוני לעומת כל האחרים?

7. כיצד יי' לפיח את הבשו' "ונצלחם את מצרים" (ג' כ"ב) באופן שלא יהיה סותר את דברי בנו יעקב? העזר (סבחינה לחזקוני)

ביחזקאל י"ו מסוק י"ד.

8. בעל מדרש חזקוני ימים מיטב בדבריו נוסף על "אלחנו העיקרית גם פליאה סגוניה בכחובים. איזו היא?

9. בנו יעקב וקאסוטו עונים בדבריהם על שאלה שאינה מיושבת ע"פ חסובות הפרושים האחרים. איזו היא?

10. מה ההבדל בין חסובת בנו יעקב ובין חסובת קאסוטו?

חסובות לשלוח לנחמה ליבוביץ, המחלקה לחנוך ותרבות חורניים בגולה של ההסדרות הציוניות, ירושלים.